

מסמך: הדיון בממשלה על הקמת גלי צה"ל ב-1950

רפי מן

החברה הישראלית בכלל, ועל היחסים שבין החברה האזרחית לצה"ל ולמשרתים בו בפרט.

השימוש בפרוטוקול הישיבה המובא בעמודים אלה להבנת נסיבות הקמת התחנה בשנת 1950, על רקע אירועי התקופה, הוא דוגמה לתרומת חקר התקשורת ללימוד ההיסטוריה הפוליטית, החברתית והתרבותית. השימוש ב"היסטוריה תקשורתית" – לא היסטוריה של מוסדות התקשורת (Media History) אלא חקר התקופה דרך מערכות יחסים בתחום התקשורת – מאפשר לזהות, לנתח ולהסביר תופעות בדרך שיש לה ערך מוסף על זה שעולה במחקר שמתמקד בהיבטים פוליטיים, צבאיים או חברתיים.⁶ נקודת מבט זו מעשירה את המחקר ההיסטורי, כפי שעשו ועושות גישות כדוגמת אלה העוסקות בהיסטוריה חברתית, בהיסטוריה תרבותית, בהיסטוריה של נשים, בהיסטוריה מרחבית ועוד.

ההליכים שקדמו לדיון בממשלה על הקמת גלי צה"ל
ההחלטה שקיבלה הממשלה ב-7 בספטמבר 1950 על הקמת גלי צה"ל הייתה השלב האחרון בדיונים ממושכים שנערכו תחילה במערכת הצבאית ואחר כך הממשלתית על הפעלת תחנת שידור צבאית. ההשראה להפעלת תחנה כזאת הגיעה מצבאות אחרים אשר עשו במלחמת העולם השנייה שימוש נרחב בתחנות שידור לחיילים, ובמקרים מסוימים גם לאזרחים. במלחמת העולם הופעלו מאות תחנות כאלה, בעיקר בידי הצבא האמריקאי והצבא הבריטי, כדי לספק מידע ובידור ו"תחושת בית" למיליוני החיילים ששוגרו לזירות השונות באסיה, באירופה ובאפריקה. מתנדבי היישוב לצבא הבריטי נחשפו לשידורים אלה במהלך שירותם. גם בארץ ישראל הפעיל הצבא הבריטי תחנות שידור בירושלים, בחיפה, בסרפנד (צריפין) בקסטינה ובעזה.⁷

שורש נוסף של השידור הצבאי בישראל היו תחנות השידור המחתרתיות שפעלו בתקופת המנדט, בעיקר אלה של מוסדות היישוב וה"הגנה". על רקע המאבק בספר הלבן שפרסמה ממשלת בריטניה

"רגע גדול היה אתמול לצבא הגנה לישראל בהיפתח תחנת השידור הצבאית 'גלי צה"ל' [להלן: גל"צ]. אלפי חיילים בכל הארץ נצמדו למקלטיהם כשתקיעת חצוצרה מסורתית בישרה את הפתיחה הרשמית. באולפן השידור עצמו הייתה אווירת חג, ובמעמד עצמו נכחו הרמטכ"ל וקצינים גבוהים מן המטכ"ל, שהוזמנו במיוחד לטקס הפתיחה", דיווח כתב דבר למחרת שידור הבכורה של גלי צה"ל.¹

הטקס נערך ב-24 בספטמבר 1950 בבית הספר המנחיל ברמת גן, אשר הופקע לצורכי חיל הקשר במלחמת העצמאות. למרות האווירה החגיגית ספק אם משתתפי האירוע היו מודעים לחשיבות הקמתה של תחנת השידור לא רק ככלי חינוכי בשירות הצבא, אלא גם להשפעתה על התקשורת הישראלית ואף על החברה הישראלית.² בשני העשורים הראשונים לקיומה זכתה גל"צ לחשיפה מעטה בשל שעות שידור מוגבלות וקשיי קליטה במרבית אזורי הארץ, אך בעקבות הזינוק בהאזנה לתחנה בסוף שנות השישים תחת פיקודו של יצחק לבני ז"ל, הייתה לשחקן מרכזי בזירת התקשורת הישראלית.

בשל מעמדה המרכזי של התחנה במפת התקשורת הישראלית יש חשיבות לבחינת התהליכים, הדיונים והטיעונים שהביאו להקמתה כפרק משמעותי בתולדות התקשורת הישראלית בפרט ובחברה הישראלית בכלל. עדויות ומסמכים שונים העוסקים במהלכים שקדמו להקמת התחנה צוטטו בכמה ספרים ומאמרים,³ ובפרסומים שונים נכללו גם ציטוטים אחדים מפרוטוקול הדיון בממשלה שבו הוחלט על הקמתה.⁴ אולם טרם הוצג הפרוטוקול המלא של הישיבה, כמסמך המשקף את מכלול הסוגיות שהעסיקו את מקבלי ההחלטות בספטמבר 1950. העמדות, ההערכות והטיעונים המתועדים בעמודי הפרוטוקול המלא ממחישים כי תחנת רדיו, ככל אמצעי תקשורת, היא מוסד חברתי אשר אמור לתת מענה לצרכים שונים של קבוצות חברתיות.⁵ על כן יש לראות את העמדות שהשמיעו השרים, הפקידים ואנשי הצבא בדיון בממשלה לא רק בהקשר הביורוקרטי הצר של קבלת החלטה על הפעלת תחנת שידור צבאית. הדברים שנאמרו סביב שולחן הממשלה משקפים מגוון דעות ונקודות מבט על אופייה הרצוי של

הקשר בצה"ל לעקוב אחר איכות הקליטה של השידורים. השידורים הופסקו לאחר חודשים אחדים בהוראת המטכ"ל.¹⁶

בראשית 1950 חודש הטיפול בהקמת תחנת שידור צבאית, הפעם ביוזמה חדשה של קציני ענף השכלה והסברה באגף כוח אדם (לימים מפקדת קצין חינוך ראשי). הם ביקשו לעשות ברדיו שימוש חינוכי בעיקר, לסייע בקליטת רבבות העולים שגויסו לצבא. הקניית השפה העברית וחינוכם של העולים החדשים היו, לדברי ראש הענף, סגן-אלוף אהרן זאב, "התפקיד החינוכי הקשה ביותר שהוטל אי פעם על צבא של איזו מדינה". ביולי 1950 כתב זאב כי לצורך מילוי תפקידו חייב הצבא להפעיל כלים "שבאמצעותם יוכלו מספר קטן ככל האפשר של אנשים להועיל לחינוכם של מספר גדול ככל האפשר של חיילים. אין ספק שהשידור הוא אחד הכלים שנתונים אלה מצויים בו".¹⁷

סגן עמוס אילון, שמונה לעמוד בראש צוות ההקמה של התחנה והיה מיועד להיות מפקדה הראשון, הכין את תכנית השידורים הראשונה. התכנית נפסלה בידי ראש אגף כוח אדם, אלוף שמעון מזא"ה והרמטכ"ל רב-אלוף יגאל ידין, כי אילון ביקש להקדיש מחצית מזמן השידור למוסיקה. הפיקוד הבכיר הורה להרחיב את הנתח המילולי על חשבון המוסיקה, ומשימה זו הוטלה על סגן צבי בורושק (ברוש), שהחליף את אילון.¹⁸ באגף כוח אדם במטכ"ל ראו בתחנה גם אמצעי יעיל לגיוס מהיר בשעת חירום של יחידות המילואים, שבאותה שנה הוחל באימונם. בהקמת מערך המילואים אומץ הדגם השווייצי שעל פיו "אורח הוא חייל בחופשה שנתית של 11 חודש בשנה", כאמירה שיוחסה באותה עת לרמטכ"ל ידין ואף הופיעה בפרסומים רשמיים של הצבא.¹⁹ באוגוסט 1950 כבר הוצבו 85,000 אנשי מילואים בתשע חטיבות.²⁰ כשהובא הנושא להכרעת ראש הממשלה ושר הביטחון דוד בן-גוריון, הוא התרשם מן הנימוקים שהובאו לפניו ותמך בהפעלת התחנה במטרה שתתמקד בממד החינוכי ההסברתי. הבידור והמוסיקה נראו לו שוליים, כמעט מיותרים, בהשוואה ליעדים המרכזיים של המדינה והצבא. "ביררנו שאלת השידור הצבאי – הוקם מזמן ברמת-גן. דרוש ללמד עברית הטירונים, להודיע הודעות לצבא ולחיל המילואים",

כתב ביומנו לאחר פגישה עם קציני המטכ"ל ביולי 1950.²¹ החלטת בן-גוריון שהצבא יפעיל תחנת רדיו משלו עוררה התנגדות משעה שנודע ברכים דבר התכנית, בעקבות ידיעה שהופיעה בדבר בתחילת יולי 1950.²² הביקורת נמתחה הן על ההחלטה הן על הדרך שהתקבלה והסמכות שנטל לעצמו ראש הממשלה ושר הביטחון בהקמת תחנת שידור חדשה. מזכיר הממשלה ומנכ"ל משרד ראש הממשלה, זאב שרף, שיגר מכתב לבן-גוריון ובו מתח ביקורת על דרך קבלת ההחלטה, ללא התייעצות עם אנשי משרד ראש הממשלה ושידור השידור. שרף, שעבד קרוב לראש הממשלה אך "לא נשבה בשדה המגנטי של בן-גוריון", כלשונה של אניטה שפירא,²³ סבר כי לשר הביטחון אין סמכות לקבל החלטה על הקמת תחנת שידור "יותר משיש סמכות לשר אחר להקים תחנת שידור מיוחדת בשביל חוג אנשים הנתון למרותו או הנמצא בטיפולו". עוד הדגיש שרף כי החלטה על הקמת שידור יכולה להתקבל רק באישור הממשלה.²⁴

לאחר פרסום נוסף בשבועון צה"ל במחנה על התכנית להקמת התחנה הציג שר האוצר אליעזר קפלן בישיבת ממשלה שאילתה לבן-

1939, הוחלט על הקמת תחנת שידור של ה"הגנה", וזו החלה בשידוריה המחתרתיים מתל-אביב במאוס 1940. חודשים אחדים לאחר מכן, ביוני 1940, הופסקו השידורים כאשר הוחלט על התגייסות היישוב למאבקה של בריטניה בגרמניה הנאצית. שידורי התחנה חודשו באוקטובר 1945, חודשים אחדים לאחר תום מלחמת העולם השנייה, ונמשכו עד הכרזת המדינה חרף מאמצי הבריטים לאתר את התחנה ולעצור את מפעיליה.⁸ במקביל הופעלו בתקופות שונות במהלך המאבק מול הבריטים, גם תחנות שידור מחתרתיות של אצ"ל החל בפברואר 1939, ולח"י החל ב-1945.⁹

השאלה אם יש הצדקה לקיומה של תחנת שידור צבאית במדינה נדונה עוד טרם הכרזת העצמאות בדינוני ועדת המצב שהוקמה כדי להכין את התשתית המנהלית והחוקית לקראת העצמאות. בינואר 1948 נפגש זאב שרף מטעם הוועדה עם ישראל גלילי, ראש המפקדה הארצית של ה"הגנה". לפי עדותו של שרף, "גלילי הסכים מיד לדעתי כי במדינה אין מקום לתחנה צבאית מיוחדת", וסוכם כי השידורים שהופעלו בידי מטה ארגון ה"הגנה" יועברו לשליטת הממשלה מיד עם הקמת המדינה. הוסכם גם כי "בשידור תוקצה שעת שידור לחיילים המגויסים במחנות ובחזית".¹⁰

לאחר הכרזת העצמאות פעלו בשידור המדינה שתי תחנות רדיו תחת מסגרת הגג של שירות השידור, שהיה כפוף תחילה למשרד הפנים והועבר ב-1949 למשרד ראש הממשלה. קול ירושלים, המשכו של השידור העברי בתחנת השידור המנדטורית, שידר מירושלים, ומתל-אביב שידרה תחנת קול ישראל, שירשה את השם וחלק מצוותה מתחנת השידור המחתרתית של ה"הגנה". הפיצול נבע, בין היתר, מכך שירושלים הייתה נתונה במצור במאי 1948 ומבצעות טכניות שנגעו לעוצמת המשרדים. השידורים אוחדו במאוס 1950, עת החלו "שידורי קול ישראל מירושלים".¹¹

על פי ההסכם בין שרף לגלילי הפעיל שירות החינוך של צה"ל את התכנית הצבאית אשר שולבה בשידורים של שתי תחנות הרדיו. בלוח השידורים של קול ישראל מתל-אביב נכללה מדי ערב התכנית "קול צבא ההגנה", שארכה שלושים דקות, ובקול ירושלים הושמעה תכנית צבאית יומית בת 25 דקות בשעה 20:00, "קול המגן העברי: שידורי צבא הגנה לישראל בירושלים".¹² תקופה מסוימת גם נשמע שידור צבאי יומי בן שעתיים בחיפה, תחת השם "קול צבא ההגנה: תחנת חיפה".¹³

היוזמה הראשונה להקמתה של תחנה צבאית עצמאית באה מחיל הקשר שנקרא באותן שנים "שירות הקשר". הייתה זו יוזמה כמעט פרטית של שני קציני קשר, ישעיהו למברגר (לימים קצין קשר ואלקטרוניקה ראשי) ונפתלי רוז, שאף קבע לדבריו את שמה, "גלי צה"ל".¹⁴ השניים הציעו להקים תחנה צבאית שעיקר שידוריה יתמקדו בבידור ובמוסיקה, בדומה לתחנות השידור הצבאיות הבריטיות והאמריקניות.¹⁵

מפקדת חיל הקשר אישרה את היוזמה והוקם לשם כך אולפן שידור מאולתר בבית הספר המנחם בשכונת תל גנים שברמת גן. במאוס 1949, עם תחילת שידורי הניסיון באמצעות משדר רדיו שנרכש במזרח הרחוק מעודפי הצבא האמריקני, נתבקשו כל קציני מערך

אין טעם להקים שירות שידור מקביל. שירות השידור, בכלל, נאבק בעונו. הוא נתקל בקשיים רבים".

רה"מ ד' בן-גוריון: "בעוניו הכללי או הכספי?"

מר ז' שרף: "גם הכספי. אביא לכם מספר אחד. שירות השידור [בתקופת המנדט הבריטי] בהנהלתו של מר אדווין סמואל בשעתו, הוציא 55 לירות בעד שעת שידור. זאת אומר, שידור משעה שש עד שבע למשל עלה 55 לירות; 'קול ציון לגולה',³² שאירגן את שירותו, מוציא 110 לירות לשעת שידור [---] והמדינה – 48 לירות לשעת שידור. עלינו לזכור ש-55 לירות לפני כמה שנים שווין היה כמו עתה 110 לירות. ברור אפוא ש-48 לירות לשעת שידור אי אפשר לתת כיום אותו שירות שאפשר היה לתת לפני שלוש שנים ב-55 לירות".

השר ז' שור: "מה סוד הזול של שעת השידור למדינה?".

שרף: "כי אין לנו שלם להגברת רובינא [השחקנית חנה רובינא] בעד הופעותיה. כמו כן אנו נותנים רק מספר קונצרטים מקוריים לשנה, ונאלצים לרוב להסתפק בתקליטים. העוני הכספי קובע עוני רוחני".

השר ד' יוסף: "לאנגלים היו שלוש שפות!" (Palestine Broadcasting Service), תחנת השידור המנדטורית, שידרה באנגלית, עברית וערבית).

שרף: "אנו משרדים בשבע שפות: אנגלית, ערבית, עברית, תורכית, רומנית, צרפתית, איספניולית. חלק מהזמן אנחנו משרדים משתי תחנות. התחנה השנייה דלה מבחינה טכנית, כי אין לנו לפי שעה תקציב. הצעת שירות השידור היא שאם יש לצבא תחנת שידור משלו, לאחד את התחנות יחד, לשפר את השירות, גם זה המיועד לעולים – דבר שהינו בעיה חשובה למדי – ולאחר עד כמה שאפשר דברים שונים הנעשים עתה בנפרד. ואם הצבא צריך ללמד עברית, אין כל סיבה שאותם השיעורים לא ישודרו גם למחנות [העולים] ולמעברות. אלא שיש להתאים עד כמה שאפשר את השעה. אם זה לא יתקבל, שירות השידור מציע שתיקבע תכנית הרצויה לצבא, אך הוא מתנגד לכך שיהיה שירות שידור מקביל של הצבא. הוא רוצה שיהיה שירות אחד של המדינה.

זה הוויכוח השני שלי בענייני שידור. הוויכוח הראשון היה בפברואר 1948 עם מפקדת ה'הגנה', שהתחנה הייתה בידיה, ואני הייתי נציג המדינה (או – ועדת המצב) כלפיה. באותו ויכוח שכנעתי את המפקדה ואנו קבענו ששם תחנת השידור יהיה כפי שהיה בימי ההגנה – 'קול ישראל', ושהתכנית תהיה מאוחדת, ובה יופרש חלק לצבא, ושתהיה הנהלה מוסכמת וכו'. איני רואה מה נשתנה מאז פברואר 1948 עד עתה".

רבי-אלוף י' ידין: "קרא בשנתון שהוצאת ותראה!"³³

שרף: "אני יודע מה נשתנה מפברואר 1948 ועד עתה, אבל אני מדבר על שטח זה של השידור. אנו הצענו לצבא אוטונומיה בשטח זה ואיחוד התכנית. אני יודע שיש לצבא אפשרויות גדולות יותר, היות והוא יכול לגייס אנשים ומגיסים. אבל במקום שהשידור שיאורגן יהיה מיועד רק לחלק אחד, יוכל שירות השידור לנצל אותם הדברים לכול, במשך כל הזמן".

השר ב' ש' שיטריט: "כמה שעות אתם משרדים ביום?".

שרף: "אנו משרדים 17 שעות ביום".

שיטריט: "וכל שעה עולה 48 לירות? זאת אומרת 17 כפול 48?"

שרף: "כן".

הרמטכ"ל רבי-אלוף יגאל ידין: "אני רוצה להוסיף כמה פרטים טכניים. העניין הובא הנה לאחר שהצבא קיבל בזמנו הסכמה פרינציפיונית מצד ראש הממשלה, בתור שר הביטחון (וזה היה מספיק לצבא אז) להתחיל בהכנות להקמת תחנת שידור. בהיותנו קרובים כבר לגמר ההכנות, מצא שר הביטחון – ובצדק – כי הדבר שייך לראש הממשלה, ואז הוא מינה ועדה שתחקור את העניין. לפי המלצתנו היה יושב ראש הוועדה בזמנו מר אגרון, וחברי הוועדה צריכים להיות ד"ר סוליאלי ועוד. חברי הוועדה הגיעו בדיוניהם לכלל סיכום שהשביע את

גוריון: "אני רוצה לדעת מדוע נחוצה לנו תחנת שידור שניה, ומתי אושר התקציב ומניין יוקח".²⁵ בן-גוריון הסביר שצה"ל זקוק לשעות השידור שבין שש לתשע בערב לאחר שעות האימונים. הוא הסביר את הצורך בתחנה במשפט אחר: "השידור נחוץ גם ללימוד עברית וגם למטרות צבאיות שונות וגם קוראים עכשיו יום יום לעתודות [מילואים]".²⁶ בן-גוריון הוסיף כי "היה קטרוג גדול מצד מר שרף נגד הקמת תחנה כזאת", ומשום כך הוקמה ועדה לכירור הנושא, ומסקנותיה יובאו לממשלה. הוועדה מנתה שלושה חברים: גרשון אגרון, ראש שירותי המודיעין (הממונה על שירותי ההסברה, כולל קול ישראל), ד"ר מנחם סוליאלי,²⁷ מנהל שירות השידור וסגן אלוף אהרן זאב. נציג קול ישראל הציע בדיוני הוועדה להרחיב את "פינת החייל",²⁸ ששודרה מדי ערב במסגרת קול ישראל כתחליף להקמת גלי צה"ל, אך נציג צה"ל דחה את ההצעה ותבע עצמאות וריבונות מלאה על השידור.²⁹

התנגדותם של קפלן ושרף הבהירה לבן-גוריון כי לא יוכל להקים את התחנה בהחלטה פנימית של מערכת הביטחון, וכפתה עליו לקבל את אישור הממשלה.

פרוטוקול ישיבת הממשלה מ-7 בספטמבר 1950

פרוטוקול ישיבת הממשלה מ-7 בספטמבר 1950, המציג את הטיעונים בעד ונגד הקמתה של תחנת שידור צבאית, משקף את נסיבות התקופה וחושף את תהליכי קבלת ההחלטות. בישיבה השתתפו, לצד ראש הממשלה ושר הביטחון דוד בן-גוריון, עשרה שרים. שר אחד נעדר בשל מחלה. לדיון בסעיף בסדר היום שהוגדר "תחנת השידור הצבאית" הוזמנו גם הרמטכ"ל, רב אלוף יגאל ידין וראש ענף הסברה והשכלה באגף כוח אדם [לימים קצין חינוך ראשי] סגן אלוף אהרן זאב. לישיבה לא הוזמן מנהל שירות השידור, ועמדתו הוצגה בידי מזכיר הממשלה ומנכ"ל משרד ראש הממשלה, זאב שרף, ששירות השידור נמצא באחריותו. נוסח הפרוטוקול מובא כאן במלואו, למעט השמטת אמירות שלא היה להן נגיעה ישירה לנושא הדיון.

ראש הממשלה בן-גוריון: "אבקש את הממשלה לדון, עוד לפני הישיבה הגדולה,³⁰ בעניין קטן אחד – בדבר השידור הצבאי. הזמנתי לדיון בסעיף זה את הרמטכ"ל, היות ויש סכסוך בשטח זה בין הצבא והאזרחים. נגמור בעניין זה פעם".

מר ז' שרף: "הצבא החליט לפתוח תחנת שידור. כאשר שמענו על כך, הרי אנו, שאחראים לשירות השידור במדינה (המנהל הכללי של שירות השידור, ראש שירותי המודיעין ועבדכם המופיע כאן כמנהל כללי של משרד ראש הממשלה, ששירות השידור הוא בפיקוחו),³¹ מערערים על כך מכמה טעמים. אמנם נכון היה שהפוחת בסעיף זה יהיה האיש הטוען כי לצבא יש צורך בתחנת שידור משלו, ולא איש החושב שאין לו, לצבא, צורך בכך".

השר ד' יוסף: "כוונת הערעור היא על עצם העניין של תחנת שידור צבאית או רק לזמני השידור?".

מר ז' שרף: "לשני הדברים באחד. יש 'תכנית לחייל' המשודרת על ידי קול ישראל. אם צריך להעביר שעת השידור של התכנית הזאת לזמן נוח יותר, יש מקום לדון על כך, ושירות השידור נכון לברר את השאלה. אם יש לצבא רצון להשפעה מכרעת על 'תכנית לחייל' – יש מקום גם לכך, ומצד הנהלת שירות השידור הוצע שתהא ועדה בת שלושה אנשים מכאי כוח הצבא ושנים מכאי כוח שירות השידור, וזו תקבע את התכנית לחייל אחת לחודש. אבל

רצוננו ורצון שירות השידור, ועוד מעט יימסר הסיכום כפי שהיה. כאשר צריך היה אחר כך מר אגרון לנסח בכתב את הסיכום יחד עם עוזריו, הגיעו משום מה לניסוח אחר מזה שהוסכם עליו. רציתי רק להוסיף פרט זה לדברי הפתיחה, לבל יחשבו חברי הממשלה שהדבר הובא הנה מבלי לעבור כל אינסטנציה אחרת.

מה עניין? קודם כל מאז ימי ההגנה בשנת 1948 ועד עתה חל שינוי במבנה ובתפקידי הצבא. כי אחת המטרות העיקריות של צבא ההגנה לישראל כיום היא טיפול בכעיית המילואים, דבר שלא היה קיים ב-1948. זה כבר חודשים שצבאנו עומד בפני בעיה חמורה ביותר של חינוך והשכלה לאנשי הצבא הסדירים והעולים ולחיל המילואים. אנו מחפשים כל מיני דרכים ושיטות להגיע ולחזור אל אוזן החייל ואל עינו. עד לפני כמה חודשים היה נראה לנו ששידור זה אמצעי טכני, בדיוק כמו אמצעים טכניים אחרים, על מנת להעביר ידיעות לאותו גוף האחראי לעניין זה. השידור – זה עניין טכני. ואם הצבא אחראי לחינוך חייליו ולאיימוניו וכו', והוא מחליט כי צריך להיעזר בעיתונים לשם כך, לא סכים לעשות זאת על ידי איזה קטע בעיתון, בתור 'מרוח לחייל' בלבד. הוא לא נדרש לנהוג כך בשטח פרסום חוברות הדרכה וכדומה. על אחת כמה וכמה בשטח הרדיו, שזה אחד האמצעים החזקים ביותר בשטח החינוך, בייחוד בצבא. כי אנו יכולים הלאה לתת הוראה, בתוקף של פקודה, לכל היחידות: בזמנים אלה ואלה עליכם להקשיב לשידור, כי אז יסבירו פרק חדש ופקודה חדשה. דווקא בעניין זה הצבא הוא עתה חסר אונים, ולא ניתנה לנו עוד הסברה מדוע הרדיו הוא יותר מאמצעי טכני.

אנו יכולים לבוא ולומר, שהיות שהרדיו נשמע בפומבי, צריך שתהיה צנזורה לא דווקא ביטחונית. אם כן, הרי כלל זה חל גם על במחנה וכל הפרסומים שלנו. כאשר ניגשנו לטפל בעניין זה לא עלה כלל על דעתנו שיכולה להיות כאן בעיה אחרת או גישה אחרת בלתי אם כאל אמצעי טכני.

יש לנו תחנה קבועה וחזקה (משרד) לצרכים האופרטיביים של הצבא. היא הייתה עוד אז וממשיכה להיות קיימת גם עתה. אנו זקוקים לתחנה גם לקשרים עם חוץ לארץ וגם לצרכים אחרים של הצבא וגם למקרה של שעת חירום. אנו מחזיקים צוות מינימלי שמפעיל את התחנה. שעת שידור, כולל העבודה בשעות הנוספות, עולה לצבא 15 לירות, לא יותר. מדוע?

(א) בגלל שהתחנה קיימת בין כה וכה והיא מופעלת על ידי צוות הקשר לצרכים אחרים. (ב) כל ההופעות בתכניות האמנותיות, ללא יוצא מן הכלל, שזה רק חלק קטן מהתכנית, תבוצענה בידי אמנים בתוקף שירותם במילואים. כלומר, אנו הועמדנו במצב אחר לגמרי. חברי התזמורת חייבי הגיוס, למשל, חייבים לשרת בחיל המילואים חודש בשנה. אילו לקחנו אותם היינו מפסיקים את כל הפעילות האמנותית. התזמורת מבינה אפוא שהיא צריכה לשרת את הצבא. (ג) היות ועיקר התכנית כוונתה לא לשעשע אלא להסביר ולחנך, היטלנו את כל עול התכנית בין כה וכה על צוות אנשי הסברה והכלכלה, המשקיע בזה את מרצו יומם ולילה. הוא כותב מאמרים בחוברות הסברה לעיתונים והוא יעשה זאת גם ברדיו.

התפקיד השלישי של הרדיו היה עניין המצב האופרטיבי של המילואים. עד היום לא הגענו לשיטה מתקבלת על הדעת לקריאה של ה'היום גארד'³⁴ למילואים. יש אפשרות להעביר קשר מאיש לאיש על כך שהוא צריך לבוא. יש שיטה שניה של מסירת הודעה באמצעות עיתונאים ובאלחוט עם קודים מסוימים. אנו מוכרחים להכריח את החיילים של המילואים שיתרגלו ויחויבו להאזין בשעות מסוימות לרדיו, על מנת שאם יהיה צורך למסור הודעה מיוחדת ובמהירות – תגיע זו אליהם במועד הנכון.

לשם ביצוע שלושת הדברים הללו ביחד, חשב המטה וענף הסברה שבו, שיש צורך בשידור ברדיו במשך שלוש שעות ליום. שעות השידור צריכות להיות בין שעה 6.30 עד 9.30 בערב. היות ושידור השידור אינו יכול להקדיש את השעות הללו בשביל הצבא, הרי זה לא ניתן לביצוע באמצעות.

אני אומר שאיננו מעוניינים שזאת תהיה תחנת שידור של צבא ההגנה לישראל. הוסכם אפוא שזה ייקרא אחרת: 'שידורי צבא הגנה לישראל'. למרות שעוד לא התייעצתי עם חברי, אני מוכן שזה ייקרא 'קול ישראל', שידורי צבא הגנה לישראל, אבל בתנאי אחד: שהאחריות לתוכן תהיה מוטלת על הצבא ועל הצבא בלבד, לא על ידי ועדות. כי אנו רואים במכשיר הזה מכשיר טכני להעביר את הדברים שלנו. וכשם שאין שום ועדה אשר קובעת כיצד אנו צריכים להסביר את הדברים בבמחנה, כן אין שום היגיון בוועדה כזאת גם לגבי השידור. והיה אם שירות השידור יגיד אזי 'זה יטיל אחריות על קול ישראל' – הרי אנו מוכנים לוותר על הטיפול של קול ישראל.

אם זה נוח ששידורי הצבא יהיו במסגרת של קול ישראל בשם או בתיאום עם אחרים, אני מוכן לכך, בתנאי שלא ועדות תקבענה את התכנית, אלא שבשלוש שעות אלה תהיה אוטונומיה לצבא וכך אשר הצבא יחליט להסביר – יוכל להסביר. אם זה ייעשה כך, אחשוב שאין בכך משום אסון.

שר האוצר אליעזר קפלן: "חברי הממשלה קיבלו בכתב את הפרטי-כל ואילו היה מצורף לוח שעות. האם זה נכון שבתוך שלוש-שלוש וחצי השעות שהזכרת, מר ירון, היו בערך 20 עד 25 אחוז דברים שקשורים לצבא, ויתרת האחוזים היו דברים שונים, כגון מוסיקה כזאת ואחרת, דברים כלליים? ניסיתי לעשות את החשבון השעות, ואני כולל בעניינים צבאיים גם תסכית, כי לפי השמות ראיתי שזה יכול להיות מעניין. גם לאחר זה, כל הדברים המקצועיים פלוס אלה היו רק 20 עד 25 אחוז. היתר זאת מוסיקה קלאסית או קלה וכו'."

ירון: "על זה יענה סגן אלוף אהרן זאב. אם יש צורך לנגן מוסיקה קלה בשביל הצבא, הרי שהצבא צריך להחליט איזו מוסיקה זו צריכה להיות ולא קול ישראל..."

שז"ר: "האם פירוש הדבר שהשעה של 'התכנית לחיל' הכלולה בשידורים של קול ישראל תיפסק?"

ירון: "אנו מוכנים לוותר."

שז"ר: "אם אתם רוצים לשרד באותן השעות המשרד קול ישראל, כיצד יוכל הציבילי [האזרחי] להקשיב לשידורכם?"

בן-גוריון: "זה גל אחר."

שז"ר: "בזה מסיתים את הקהל לא לשמוע."

ירון: "חייל מקבל תפריט מוכן ואינו מוכרח להקשיב למשהו אחר."

שרף: "בדברנו על תיאום, כוונתנו לא הייתה שהנהלת השידור תקבע לצבא מה צריך להיות התוכן של השיעורים לעברית. ברור שלא. הכוונה הייתה שאם יש, למשל, קונצרט תקליטים מיצירות צ'ייקובסקי, לא ישודר הקונצרט הזה תחילה בשעה שבע עד שבע וחצי בעבר בתחנה הצבאית ואחר כך בתחנה הכללית. לשם כך צריכה להיות ועדה שתתאם את הדברים."

ירון: "לזה הסכמנו."

הרב רב"מ לויין: "מונחת לפני התכנית של שידורי הרדיו מטעם הצבא. בתוך צבא הגנה לישראל יש גם חיילים דתיים, אך אין אני רואה בתכנית שום דבר בשבילם. רק 15 דקות מוקדשות לקריאת התנ"ך."

סא"ל זאב: "כל התכנית הזאת בוטלה!"

לויין: "מדוע לא יהיה גם חלק כזה?"

השר ד' רמז: "יש לי שאלה: מדוע לא תקראו לזה 'שופר'? כתוב: 'תקעו שופר, קראו עצרה'."

השר פ' רוזן: "מה הנוהג בעניין זה בארצות אחרות?"

השר שיטרית: "כיצד זה יתבטא מבחינת ההוצאה הכספית, אם נלך לפי א. שיטתו של מר שרף; ב. שיטתו של רב אלוף יגאל ירון?"

בן-גוריון: "לצבא זה עולה ב-30 לירות לשעה זול יותר."

ראש הממשלה ד' בן-גוריון: "אילו הייתה פה שאלה של הוצאות נוספות גדולות – זה היה עניין רציני. אבל גם השאלה של השר רון אינה מעניינת כל כך, כי אין בעניין זה משטר אחד בכל מקום. באמריקה יש אלפי תחנות רדיו, שם זה עניין פרטי. ברור שלצבא יש שם רדיו משלו. אנו צריכים להתחשב במצב בארץ. הצבא שלנו אינו כמו בכל ארץ אחרת, אשר בה הוא בן אומה אחת. בין כך ובין כך צריך לצבא להיות שידור משלו לצרכים צבאיים. התאמת הפרוגרמה יכולה להיות רק בידי הצבא. גם ההוצאה הכספית לא תהא גדולה, כי שעת השידור תעלה בזול יותר. לכן איני רואה מקום להתעקשות שישנה, כי אין לזה שום נימוק לגופו של דבר. יש רק לדאוג לכך שיהיה תיאום מספיק. מכל מקום, יש לתת לצבא לסדר את הדבר ברשותו, לפי צרכיו ובהתאם לזמן שהוא צריך יהיה לשרד. אם זה ייקרא קול ישראל או לא – זה לא חשוב.

שרת: "אני סבור שעל כל פנים צריך לעשות ניסיון, ויחשב הדבר כניסיון. הייתי אומר לשנה, ואפשר להסתפק גם בחצי שנה. זאת צריכה להיות תקופת זמן, שבה יוכל המנגנון לקבל מרחב מספיק לתנופה, כדי להראות מה הוא יכול לעשות. בתום הזמן הזה אפשר יהיה לשקול שכר או הפסד: אם זה השביח את שירות הצבא או לא; אם זה עלה בהוצאות יתירות רבות או לא; ואם כדאי הערך הנוסף מול ההוצאות הנוספות או לא כדאי? אני סבור שזה על כל פנים ראוי לניסוי."

שר האוצר קפלן: "אני בדעה בדיוק הפוכה. אני בעד זה שיעשה ניסיון או יימשך ניסיון שיש רק תחנה ממשלתית אחת. אני רוצה להעיר שתי הערות. לפי דעתי, גם בשביל הצבא חשוב שהוא ירגיש את עצמו כגוף הנמצא במסגרת המדינה ולא כאותה יחידה נפרדת, שמדבר עליה מר זאב.

טוב שגם הציבור הכללי ישמע במינימום על הצבא. במידה שיש לי פנאי ואני מקשיב לרדיו, הריני מקשיב לפעמים גם לפינת החייל. לא אומר שאני תמיד בדעה שזוהו האידיאל שביכולתנו לתת. אולם גם יתר הפינות בשידורים רחוקות מאידיאל זה. אבל טוב מאוד שחוגי הציבור השונים יכולים להקשיב לפינת החייל.

יכול להיות שמנקודת ראות של הצבא טוב הדבר או לא. איני רוצה להיכנס לוויכוח על כך. אבל לי היה נדמה שאנו צריכים לספק במדינתנו את צורכי הצבא עד כמה שאפשר במסגרת הכללית של המדינה. ברור שצריך לתת לצבא בכמה דברים לא רק אוטונומיה, כי אם גם עצמאות. מכיוון שלא ראיתי את התכנית החדשה [של השידורים] והישנה מבוטלת, איני יכול לחוות דעה בשטח זה."

השר ד' רמז: "ביקשתי רשות הדיבור לפני מר קפלן, אבל דעתי אתי גם לאחר ששמעתי את דבריו. לי נראה שאם מוצדקת הפרדה, אזי כאן היא מוצדקת. זה עולם לגמרי אחר, וצריך שיהיה זה בהשראת אותו העולם. אבל אותי מדאיגה המגמה שדיברו אליה: שזה יותר זול וברגרת שידור יותר נמוכה. אין מחנכים ומושכים בזול."

השרה גולדה מאירסון: "מר קפלן וחברי ממשלה אחרים אומרים שאנו רוצים שהציבור הציווילי [האזרחי] יקשיב לשידורים שלהם מקשיב הצבא. אבל אני חושבת שיש עוד עניין אחר, אך איני יודעת באיזו מידה קיימת דאגה לכך: שהחייל, גם זה שבא ממרוקו או מאלג'יר, במידה שהוא מתחיל כבר להבין עברית (שאם לא כן גם את השידורים של הצבא לא יבין) שישמע גם את הרדיו הציווילי.

איננו רוצים בעם ציווילי ועם צבאי לחוד. העניינים האדמיניסטרטיביים והאחרים אינם מעניינים אותי כל כך, כמו הדברים ששמענו עליהם פה [...] אני יודעת שבעולם הגדול מקובל שהחייל זה ייצור אנושי אחר. אבל אצלנו זה לא יכול להיות כך. [...] נכון שהחייל שלנו, במידה שהוא מתחיל להבין ולשמע עברית, צריך גם לשמוע כל אשר כל איש ביישוב שומע בשידורי הרדיו."

השר ז' שזר: "אני בעד הצעת מר קפלן. אנו מודאגים מכך שהרדיו שלנו אינו דשן כל כך. שאלתי: מה סוד הזול? והוסברו הדברים. אני חושב אפוא כי במידה שאנו יכולים לדשן את השולחן הכללי הזה, אנו כולנו מעוניינים

סא"ל זאב: "כדאי אולי להגיד מלים מספר על כל פעולת ההסברה, אם אתם מעוניינים בכך..."

בן-גוריון: "עכשיו אין לכך מקום."

סא"ל זאב: "כאשר החלטנו על השידורים מטעם הצבא שוחחתי עם ד"ר סוליאלי והיינו בדעה אחת שזה נחוץ, וכי זה צריך להיות נפרד. רק אחר כך הסתכנו העניינים. נקבעה ועדה ואף היא סיכמה פה אחד שזה דבר נחוץ וכי הוא צריך להיות נפרד. חילוקי הדעות בין אנשי הוועדה היו רק בעניין אחד: אם צריכה להיות תחנת שידור לחוד או לא. גם אני הסכמתי שזאת לא תהיה תחנת שידור מיוחדת, וקיבלתי את הסכמת הרמטכ"ל שזאת לא תהיה תחנת שידור של הצבא. התכנית המונחת לפניכם אינה מוסמכת. ד"ר סוליאלי ביקש להכין תכנית, וזו חוכמה על דעת איש אחד בלבד, ולא אושרה אפילו על ידי. כך שהתכנית בטלה. אבל הכוונה לקבוע 25 אחוזים או קצת יותר מזה להסברה והיתר למוסיקה – היא נכונה. בהתחלה לא ניתן יותר מאשר 25 אחוזים להסברה, כדי למשוך את החיילים.

גם צריך לקחת בחשבון ששידור זה צריך להיות מיועד בעיקר לעולים החדשים, לאלה שאינם יודעים עברית על בוריה ואינם מכירים עדיין את העניינים בארץ. אנו צריכים ליצור, קודם כול, איזה שהוא חווי בקרבם. אנו ניתן להם בהתחלה דברים שיקשרו אותם למכשיר הזה ואחר כך נגדיל את מספר שעות ההסברה, כדי שיקלטו אותן לפי רוחם ועניינם.

הסברתי זאת לד"ר סוליאלי והוא הסכים. אמרתי שכל פעולתנו צריכה להיות מותאמת לאנשים אלה ולזמן הזה. דיברתי אתו גם על זה שאחד התפקידים שאני רואה אותו בכל עניין ההסברה הוא להקנות לצבא את הכרת ערך עצמו. בקרב כל העמים בעולם ישנה, בדרך כלל, התחושה שהצבא קיים ומוכרה להיות קיים בתוכו, כאשר זהו חלק של המדינה שמשרת אותה. אצלנו כל העניין הזה של צבא הוא דבר חדש. אנו צריכים לקנות לצבא שלנו את הרגשת קיומו בתור גוף ואת התחושה שחיל האוויר, חיל הרגלים וחיל הים וכל חיל אחר שבתוכו הם שלמות.

לכן, לא 'פינה לחייל' אלא שידורי הצבא לצרכיו הוא. הנח"ל וחיל האוויר וחיל הים וכדומה יספרו על עצמם לצבא. בכל יתר הערכים יהיו השידורים מותאמים לעניינים הכלליים של הצבא בתפקידו.

בתוך הוועדה הסכימו שניים לתכנית. קודם כל הסכימו לכך שאנו צריכים עתה שלוש שעות. לפנייהם פירטתי ופרשתי את תכנית ההסברה, אשר במשך הזמן תתרחבה. אמרתי שאם ישרד את זה קול ישראל הרי זה יהיה שירות השידור של המדינה. השידור שלנו יעמוד אולי במידה ידועה בדרגה נמוכה יותר, כי יהיה מותאם לחיילים אשר מוצאם מאלג'יר ומרוקו. אנחנו עם שעוד לא עיכלנו את העניין הזה של צבא.

יכולים לשאול אותי: איך אתה נותן רק ארבע שעות מתוך 16 שאפשר לשרד? הלא זה רק רבע מהזמן. כל אחד מבין שאנחנו צריכים לחנך את הצבא, גם אם ניתן עשר שעות. כל אחד מבין שזה צריך להיות זרם הזורם בפני עצמו. הסכמתי שהשם יכול להיות 'קול ישראל' – שידורי הצבא, אבל הטיפול מוכרח להיות בידי חיילים. כי התכנית שלנו מכוונת לזמני ביצוע של מפעלים שונים, אשר לפני ביצועם הם נשמרים בסוד. לכן זה צריך להיעשות על ידי חיילים בלבד, שהושבעו לא לגלות את הסוד הזה.

מפאת כל הגימוקים הללו, הננו משוכנעים שאנו צריכים בשבילנו את הזמן הזה ולנצל לשידור תכנית הנקבעת על ידי הצבא וכולה נתונה לרשותו. כדי שלא תהינה חזרות בתכניות, הסכמנו בינינו על תיאום בפעולה. הסיכום היה שהשידור שלנו צריך להיות דבר בפני עצמו. אם תקראו את הרין וחשובו של הוועדה תיווכחו שזה גם מנוסח כך."

ד' יוסף: "אתם מוכנים לפעול בהתאם להחלטת הוועדה על תיאום?"

סא"ל זאב: "בוודאי."

היו מקרים, גם בארץ הזאת, שלצבא הייתה תחנה משלו. כי גם אם תחליטו אחרת בעניינים אלה, הצבא יחזיק ברשותו תחנת שידור, היות והדבר הכרחי למקרה של שעת חירום. אם כן אין כאן שאלה של בזבוז. אנשי שירות השידור מבקשים להעמיד את המשדר שלנו לרשותם, לרשות קול ישראל, ואז יהיה מוכן זה האחרון להקצות לנו שלוש שעות ביום. אין זה מתקבל על דעתנו.

אמרנו שאיננו רוצים לבטל את 'התכנית לחייל' המשודרת בקול ישראל. אני בעד זה שתהיה לנו גם עתה פינה לחייל בשירות זה. אם קול ישראל רוצה כזה – נסכים לכך. הכוונה הייתה שבסוף השעה ורבע של השידור, נעביר את החיילים לקול ישראל, ל'תכנית לחייל', ואחר כך שוב תהיה תכנית של שעה וחצי בשביל הצבא.

אני מוכן שזה ייקרא 'שופר' או בכל שם אחר. בהתחלת כל שידור תבוא הודעה סטנדרטית: 'בתיאום עם קול ישראל של שידורי ישראל' – ואז לא יטיל הדבר את האחריות על קול ישראל, גם אם יהיו איזה דברים לא נוחים לו. אני מסכים להצעת מר שרת: לקבוע שנת ניסיון".

בן-גוריון: "יש שתי הצעות: (א) הצבא יסדר, לתקופה של שנה לניסיון, שידור משלו. (ב) קול ישראל יקצה בשידוריו שלוש שעות בשביל הצבא".

[בשלב זה נערכה הצבעה, שתוצאותיה תועדו בפרוטוקול]

"מחליטים (ברוב של 4:5) לאשר הקמת שירות שידור לצה"ל – בתיאום עם קול ישראל – לשנת ניסיון אחת".³⁵

ההחלטה התקבלה על חודו של קול. המתנגדים ביקשו להכפיף את השידור הצבאי לקול ישראל, שיעמיד לרשות צה"ל שעות שידור מדי יום. כדי לזכות כרוך זעום בהצבעה נאלץ בן-גוריון לכלול בהחלטה שתי הסתייגויות: קביעה שהשידורים יתבצעו בתיאום עם קול ישראל והגבלת פעולת התחנה לשנת ניסיון בלבד.

הדיון בממשלה: סוגיות במחלוקת

משתתפי הדיון עסקו לא רק בשאלות שנגעו בהקמת התחנה הצבאית ובדרך תפקודה, אלא גם בסוגיות רחבות יותר. במפורש או במרומז השמיעו ראש הממשלה, השרים ונציגי הצבא קביעות והערכות באשר לאופי החברה הישראלית, לתפקידו של צה"ל ולמעמדו בחברה, לאחריות על חינוך הציבור ועוד. להלן כמה מן הסוגיות הללו.

הצבא ככור היתוך וכסמל ממלכתי. ראש הממשלה דוד בן-גוריון לא האריך בדיבור על התחנה והותיר את הבמה בעיקר לדוברים אחרים, אך מהערוותו אפשר ללמוד בבירור על תמיכתו בהקמת התחנה, ועל הסתייגותו מעמדות המתנגדים. כבר בפתיחה ניסה להמעיט מערכם של טיעוני המתנגדים בהגדירו את הנושא כ"עניין קטן אחד". בהמשך כינה את ההתנגדות להקמת התחנה הצבאית "התעקשות", ואף טען שאין להתנגדות "שום נימוק לגופו של דבר". הוא גם דחה את בקשת השר פנחס רוזן לקבל מידע כיצד נוהגות מדינות אחרות באומרו כי השאלה איננה רלוונטית, שכן "הצבא שלנו אינו כמו בכל ארץ אחרת [...] בין כך ובין כך צריך לצבא להיות שידור משלו לצרכים צבאיים".

על פי תפיסתו הממלכתית וגישתו הריכוזית אפשר היה לצפות שבן-גוריון יעדיף שמירה על שירות שידור ממשלתי אחיד. יתר על כן, קול ישראל היה לא רק גוף ממשלתי, אלא יחידה במשרד ראש הממשלה. לכאורה לא הייתה לבן-גוריון כל בעיה לשלוט, באמצעות עוזריו הקרובים, בנייהול התחנה, לפקח על תכני השידורים, ואף לנצלה בשעת הצורך לצורכי מערכת הביטחון. מדוע, אם כן, אימץ

בכך. אין כל ספק שאם יוכל הצבא לגייס אמנים ולשתפם בשידור ולקבוע שעות כאלו אשר שידור זה יהיה פתוח לכל המוכן להאזין, מבלי שיבולע לצבא – הרי בכך יהיה שיפור ניכר של שירות השידור לארץ כולה.

אני רוצה שגם ליתר הרברים הנשמעים ברדיו יאינו אנשי הצבא. אני יודע שמוותר להם. אבל יש הבדל בין מותר לבין חובה המוטלת בפקודת הרמטכ"ל והקובעת שבשעות אלו ואלו החייל צריך להאזין לרדיו. אם יש יכולת לשיתוף פעולה כלשהו, הייתי חושב זאת לדבר טוב. לכן הנני נוטה לקבל את ההצעה שהציע מר שרת, אבל בצורה הפוכה. אני מציע שהשידור הצבאי יהיה שיין לרדיו הממשלתי, תוך מתן עצמאות ואוטונומיה מלאה לשלוש השעות הללו לצבא, אשר בידו גם עיבוד וביצוע התכנית, למשך חצי שנה. נראה איך יתפתחו הדברים. אם האוטונומיה הזאת לא תפריע לשירות השידור – מה טוב; ואם תפריע – נשב יחד ונדון בדברים ונבטלה. מכל מקום, אני מציע לעשות את הדבר כניסיון, אבל התחומי השידור הממשלתי.

השר ב"ש שיטריט: "אני משלב את הצעת מר קפלן ומר שרת יחד במידה שזה נוגע לניסיון".

ראש הממשלה ד' בן-גוריון: "הן מתנגדות זו לזו!"

השר ב"ש שיטריט: "נרמה לי שהנוער בארצנו מתעניין בצבא יותר מאשר בכל ארץ אחרת. ילדים בני 12 מחפשים את 'פינת החייל' כדי להאזין לה. אין זאת רק שאלה של בני 18, המגויסים כבר לצבא.

השר מ' שרת: "הלוואי וימשיכו גם בהיותם בני 18 להיות כאלה!"

השר ב"ש שיטריט: "לכן טוב אם יהיה זה ניסיון".

השר ד' יוסף: "אני רוצה להביא נימוק, שאולי יצלל מוזר באוניוכם. אני בעד קיום המשדר המיוחד של הצבא מנימוקי ביטחון. אנו חיים בארץ מוזרה, עם כל מיני בעיות הניצבות מדי פעם בפני הממשלה. אני בטוח שאילו יכלו אנשי 'חירות' לארגן פוטש היו תופשים בראש ובראשונה, או מנסים לתפוס את תחנות השידור שלנו. אני אפוא בעד זה שיהיה לנו משדר במקום שבו נוכל להיות בטוחים, עד כמה שאפשר להיות בטוח שדבר כזה לא יקרה".

השר הרב י' מ' לוי: "אפשר לתפוס גם את התחנה הצבאית!"

השר יוסף: "אם יתפסו את המשדר הצבאי וישתלטו על מחנות הצבא שלנו – אזי נגמר העניין... אבל זה לא כמו ברדיו הציבילי. כי על ידו עומד לכל היותר שוטרי דרכים. מה יעשה אם תתנפל עליו פלוגה גדולה? להיכנס למחנה צבאי זה הרבה יותר קשה.

בכל אופן, אני רואה ערך בזה שלצבא יהיה משדר משלו. אני חושב שהצבא רשאי לסדר את ענייניו. אבל יחד עם זה לא יהיה זה מוצדק יותר בבזבוז של שלוש שעות, אם נחזיק לו לשדר רק שעה אחת. לכן הייתי אומר: שליטתו על ענייניו, אבל מקסימום של שיתוף פעולה, כדי לנצל דבר שני. כי גם אני בדעתה של הגב' מאירסון, שהחייל יקשיב שלוש שעות אלו ולא יקשיב לשידור האזרחי. לכן, מקסימום של שיתוף".

בן-גוריון: "אני רוצה להגיד למר שור שזה אבסורד להניח שהצבא יגייס אנשים לעבוד בשידורים של שירות השידור".

שור: "ואם לצרכיו הוא?"

בן-גוריון: "למילוי צרכיו הוא – הוא יכול לגייסם".

שור: "אבל הצבא לא יספיד מזה שגם אזרחים יאינו לשידור!"

בן-גוריון: "אבל אי אפשר לומר להולך לעתודות [שירות מילואים] שיעבור אצל ד"ר סוליאלי [בקול ישראל]".

רב אלוף ידן: "[...] לא שמעתי פה תשובה משכנעת במה שונה הרדיו מעיתון. אני מבין שזה אמצעי טכני ולא מטרה בפני עצמה. הצבא אחראי לפעולתו החינוכית בתוך שורותיו לפי הסטטוס עתה. הרדיו הוא אמצעי חינוך מדרגה ראשונה. כיצד ייתכן שדווקא באמצעי זה לא תהיה לצבא האפשרות להשתמש? אם רוצים צנזורה – בבקשה. אבדוק אם זה אפשרי, אך איני חושב שזה הכרחי.

ואמצעי לגיוס חיילי המילואים בשעת הצורך. נימוקים אלה הועלו בישיבה והוזכרו גם בנאומו המוקלט של בן-גוריון ביום פתיחת השידורים, 24 בספטמבר 1950.³⁹ לצד זה צוין בדיון תפקיד נוסף של התחנה: גיבוש הזהות הצבאית של אנשי הצבא המשרתים בחילות השונים. כלשונו של סגן אלוף זאב, תסייע התחנה "להקנות לצבא את הכרת ערך עצמו", את "הרגשת קיומו בתור גוף, ואת התחושה שחיל האוויר, חיל הרגלים וחיל הים וכל חייל אחר הם שלמות". העיסוק המחקרי בשאלת פיתוח הזהות הכלל צה"לית והיחידתית החל רק עשורים לאחר מכן,⁴⁰ אך דבריו של סא"ל זאב בדיון בממשלה משקפים את המודעות לסוגיה זו ואת הכוונה לעשות שימוש בתחנה הצבאית לפיתוח הזהות.

הדגשת הממד הביטחוני. לצד המעמד המיוחד של צה"ל כגורם חינוכי הועלו בדיון גם נימוקים ביטחוניים להצדקת הצורך בתחנת שידור אוטונומית בתחום התוכן והפעלת חיילים בלבד. אחד הנימוקים היה הצורך בשמירת סודיות, והאחר – חינויותה לצורך גיוס מערך המילואים. אולם איש מן השרים לא התייחס לכך שכדי להגיע אל אנשי המילואים בגיוס פומבי באמצעות שידור סיסמאות גיוס, דווקא הרדיו האזרחי, שלו האזינו מרבית אזרחי המדינה הוא כלי יעיל יותר מן התחנה הצבאית. שיעור ההאזנה לגלי צה"ל אכן היה כמשך עשרות שנים נמוך בהרבה מזה של קול ישראל. הבהלה שאחזה בציבור בישראל כאילו פרצה מלחמה ב"ליל הברווזים" ב-1 באפריל 1959, התעוררה בשל שידור סיסמאות הגיוס בקול ישראל, ואילו בתחנה הצבאית כמעט לא הוזכרה בפרשה זו.⁴¹

תביעת צה"ל לאוטונומיה מלאה בכל פעילויותיו. הרמטכ"ל ירין הציג בדיון את נכונות הצבא שהשידורים יהיו חלק משידורי קול ישראל, אך עמד בתוקף על כך שההחלטות על התכנים תהיינה בסמכות הבלעדית של הצבא. מנקודת מבטו של ירין בנושאים ביטחוניים, כמו גם בנושאים חינוכיים כלימוד עברית באמצעות הרדיו, צה"ל לא ראה מקום לשיתוף פעולה עם גורמים אזרחיים. הוא אף הרחיק לכת בעניין זה באומרו: "אם יש צורך לנגן מוסיקה קלה בשביל הצבא, הרי שהצבא צריך להחליט איזו מוסיקה זו צריכה להיות ולא קול ישראל".

התנגדות להענקת מעמד מיוחד לצבא ולמערכת הביטחון בחברה הישראלית. בדיון ניכר ששרים בממשלה לא היו שותפים לניסיונו של בן-גוריון להציג את הצבא כגוף ייחודי ולחזק את מעמדו כבעל זכויות יתר ומאפיינים שונים מאלה של המוסדות האזרחיים. הוא הציג אבחנות חדות בין אופי הציבור בכלל לזה של הצבא, וביקש לנצל את המציאות הייחודית בצה"ל למטרות גיבוש לאומי, חינוך ועוד. אך שרים אחרים דווקא ביקשו להדק את הקשר בין הציבור האזרחי לצבא. גולדה מאירסון הדגישה כי "איננו רוצים בעם ציוילי ועם צבאי לחוד". אליעזר קפלן אמר: "גם בשביל הצבא חשוב שהוא ירגיש את עצמו כגוף הנמצא במסגרת המדינה ולא כאותה יחידה נפרדת". קפלן טען שיש להעניק למערכת הביטחון עצמאות "בכמה דברים", והדגיש את הצורך "לספק במדינתנו את צרכי הצבא עד כמה שאפשר במסגרת הכללית של המדינה". הסתייגויות אלה ואחרות משקפות דאגה של שרים, כבר בשנותיה הראשונות לאחר העצמאות, ממתן מעמד מיוחד לצבא, החורג מזה של כל יתר הגופים הממלכתיים.

את המלצות צה"ל ותמך בהקמת תחנת שידור נוספת, גם במחיר מחלוקת עם כמה מן השרים הקרובים אליו, ובתקופה שבה התמודדה מערכת הביטחון עם קשיים תקציביים?

ראשית, ההחלטה על הקמת התחנה הייתה ביטוי מעשי לתפיסה שעליה שב והצהיר פעמים רבות באותן שנים על תפקידו המרכזי של צה"ל כמסגרת החינוכית המועדפת לביצוע תהליך של "איחוי הקרעים" של העם היהודי וככוח המרכזי למימוש משימות חברתיות. הצבא, כלשונו, חייב להיות "גורם מחנך, מעלה, מבריא [...] בית יוצר של נוער חלוצי לוחם".³⁶ בניגוד לאמונתו בצה"ל הוא גילה חשדנות כלפי ממלאי תפקידים רבים במגזר האזרחי: הוא לא התרשם מהתגייסותם של מורים, של יוצרים, של אנשי רוח ושל עיתונאים להתמודד עם אתגרי קליטת העלייה, מתח ביקורת על חוסר יעילותם של פקידים וחש שמעטים מגופי המדינה מבינים את גודל השעה ומסוגלים לסייע ביצירת החברה הישראלית החדשה. בצה"ל, לעומת זאת, ראה גוף תכליתי ויעיל המסוגל לבצע בנאמנות את המשימות החינוכיות והחברתיות. הוא חזר ואמר את הדברים במסגרות שונות, ואף הרחיק לכת בהגדריו את משרד הביטחון כ"משרד לענייני רוח" וכ"משרד לחינוך – למבוגרים".³⁷

שנית, בניגוד לגופים ממשלתיים אחרים, ראה בן-גוריון בצה"ל כאותה תקופה, קרוב לשנתיים לאחר ביטול מטה הפלמ"ח, ארגון שבו רמת החיכוכים והעיוותים הפוליטיים נמוכה מזו שמאפיינת את הגופים האזרחיים, ובכלל זה שירות השידור. גם השליטה והפיקוח היו יעילים ותכליתיים יותר במסגרת הביטחונית הצבאית מאשר במנגנון הממשלתי.

שלישית, לצד השיקולים המעשיים היה בן-גוריון מודע גם למשמעות הסמלית של הקמת התחנה. גלי צה"ל הייתה מבחינתו אמצעי תקשורת חדש, נקי ממורשת ימי היישוב וביטוי מובהק לממלכתיות הריבונית במסגרת צה"ל, הגוף המסמל ערך זה יותר מכל גוף אחר. זאת בניגוד לקול ישראל, כממשיך קול ירושלים, שהיה במידה רבה סמל לשימור הסטטוס קוו של הפיצול והמאבק הבין-מפלגתי מתקופת היישוב.

על רקע עמדות אלה, שאותן ביטא בנאומים ובמאמרים, ניכר שבן-גוריון תמך בהקמת התחנה לא רק בהקשר התכליתי המוגבל של צורכי השידור של הצבא. מאמציו להביא לאישור הפעלתה של התחנה הצבאית שיקפה את ראייתו הרחבה על מקומו המרכזי והייחודי של הצבא בתהליך בניין האומה.

הכרה בעוצמתו של הרדיו ככלי חינוכי. בדבריו רב אלוף ירין וסגן אלוף זאב הייתה הכרה ברורה בחשיבות הרדיו ככלי חינוכי יעיל. בין הראשונים שזיהו את הרדיו כטכנולוגיה להפצת עמדות ולחינוך פוליטי ותודעתי היה מנהיג המהפכה הקומוניסטית בברית המועצות, אשר קרא לעשות שימוש ברדיו ככלי שבו יוכלו "הפרופסורים הקומוניסטים המעטים שלנו" להעביר את המסרים הראויים לציבורים רחבים.³⁸ ירין וזאב אימצו גישה זו וביקשו לנצל את הרדיו ללימוד הלשון העברית וכן היסטוריה ותרבות ישראלית.

הכרה ברדיו ככלי לגיבוש זהות צבאית וחיילית. שני הנימוקים הרשמיים להקמת התחנה היו חינוך החיילים, בעיקר העולים החדשים,

מאפייני ציבור היעד. בהציגו את תחנת השידור המתוכננת וקהל היעד שלה, ציין סגן-אלוף זאב כי השידור בגל"צ יהיה "במידה ידועה בדרגה נמוכה יותר" מאלה של קול ישראל, "כי יהיה מותאם לחיילים אשר מוצאם מאלג'יר ומרוקו". התבטאויות מסוג זה היו מקובלות באותן שנים בפיהם של אנשים שעמדו בקשר ישיר עם עולים חדשים מארצות האסלאם. מנהל המחלקה לעדות המזרח במפא"י, משה קיטרון, הגדיר את הטיפול בעולים אלה כ"ים המזוהם, והגועש בארץ".⁴⁴

החשש מפוטש. אחד הטיעונים התומכים בהקמת התחנה, שהעלה השר דב יוסף, היה הצורך בתחנת שידור מאובטחת למקרה של ניסיון של מפלגת האופוזיציה חרות לתפוס את השלטון בכוח. יוסף לא היה היחיד שהביע חשש מערעור המשטר ומחתרנות מסוכנת. באוקטובר 1949, כאשר במחאה על החלטת הממשלה לקצץ בשכר העובדים כחלק ממדיניות כלכלית חדשה, ארגנו מפ"ם ומק"י הפגנת פועלים גדולה בתל-אביב, כתב בן-גוריון ביומנו: "הם מעוניינים בשפיכות דמים מחר, כי הפגנה זו היא רק ניסיון ראשון בדרך לתפיסת שלטון, והם ישמחו אם יוכלו להמשיך ולגייס סימפטיה נוספת".⁴⁵ גם אם מדובר רק ברטוריקה פולמוסית לצרכים פוליטיים, ברור מחילופי הדברים כי החשש מפני תפיסת שלטון ריחף בחלל האוויר באותן שנים.

ראש שירות הביטחון, איסר הראל, הביא מפעם לפעם ידיעות בעניין זה לבן-גוריון. באוקטובר 1949 דיווח על "ניסיונות החירות לקיים 'מחתרת' קטנה גם בצבא".⁴⁶ אך לא רק האפשרות שגורמים מהשמאל או מהימין יתפסו את השלטון בכוח בידי גורמים מהשמאל או מהימין עלתה בדיונים סגורים, אלא גם חשש שהצבא עלול לבצע מעשה כזה. בדיונים על בעיית הקליטה השמיע בן-גוריון הערה רמזה לחשש מפני צעד מחאתי אלים של צה"ל, כאשר הוצע לפנות חיילים מחלק מהמחנות ולהעמיד את הצריפים לרשות עולים חדשים. לדברי בן-גוריון: "לא נזרוק את הצבא החוצה [...] הרי הצבא עלול לשבור לנו את כל משטרנו אם נזרוק אותו החוצה".⁴⁷ לא ברור אם הייתה זו אמירה פולמוסית בלהט הוויכוח כדי להוריד מסדר היום את ההצעה להפקיע מחנות מן הצבא, או חשש אמיתי. מכל מקום, בין המערכת האזרחית לצבאית שרר מתח, והוויכוח על הקמת גל"צ היה רק אחד מביטוייו. חודשים ספורים קודם לכן הביע מפקד חיל האוויר, אהרן רמז, את חששו באוזני בן-גוריון מן הרוח שמשלת על המטכ"ל, "רוח של זלזול בממשלה הציווילית [האזרחית] ובצרכי היישוב הציווילי". לדבריו, "לפי שעה אין סכנה ואין גם שום מחשבת פיגול בפיקוד, אבל הדברים עלולים להתפתח ומי יודע לאן יובילו. כרגע רק רה"מ עומד בין הצבא ובין הממשלה והיישוב". שאול אביגור אמר באותו דיון כי גם הוא חושש מהרוח השוררת במטכ"ל.⁴⁸

מגבלות עוצמתו של בן-גוריון. בסופו של הדיון התברר כי למרות תמיכתו של בן-גוריון בהקמת גל"צ התקבלה ההחלטה ברוב דחוק של חמישה נגד ארבעה, וגם זאת רק לאחר שצורפו לה שני תנאים מגבילים. בניגוד לדימויו כמי שנהנה משלטון מוחלט שגם "אלה מבין חבריו שהרהרו אחר דרכו ושיטותיו ביטלו רצונם מפני רצונו",⁴⁹ זו לא הייתה הפעם היחידה שבה מצא עצמו בן-גוריון במצב כזה בישיבות הממשלה, ולעתים אף נותר במיעוט. כך היה,

באותן שנים היו מי שהסבירו בפומבי את הסכנה למעמד החברה האזרחית הדמוקרטית על ידי שימוש יתר בצה"ל גם למשימות שאינן צבאיות. כך לדוגמה פרסם אברהם עופר בכתב העת של צעירי מפא"י, **אשמורת**, מאמר שכותרתו "מה לצבא במעברות?", שבו מתח ביקורת חריפה על שיגור חיילים לסיוע למעברות שנפגעו בחורף הקשה. לטענתו, העמדת הצבא כמציל והאדרתו מחוץ לעניינים הצבאיים מסכנים את חינוכם הדמוקרטי של אנשי צבא ואזרחים כאחד. לא ירחק היום, כתב עופר, והציבור יפנה עורף לדיונים בכנסת ויאמץ גישה שעל פיה "מוטב שהמשטר במדינה כולה יושבת על אותם יסודות שמושתת עליהם הצבא".⁴²

החשש מהענקת סמכויות יתר ומשאבים למערכת הביטחון בא אף הוא לביטוי בדיון. עוד קודם לישיבה הזכיר מזכיר הממשלה, זאב שרף, לבן-גוריון, כי לשר הביטחון אין זכויות יתר בהשוואה לכל שר אחר בכל הקשור להחלטה על הקמת תחנת שידור. על רקע זה התנגדו שרים אחרים לדרישתם של בן-גוריון ויריין להעניק אוטונומיה מלאה לצבא, והציעו שיתוף פעולה בין קול ישראל לגלי צה"ל.

עלויות השידורים: נקודת המבט הכלכלית. שר האוצר קפלן ביקש עוד קודם לישיבה לקבל נתונים על עלויות הקמת התחנה הצבאית ותפעולה. גם זאב שרף, כמי שהיה אחראי לקול ישראל בתוקף תפקידו כמנכ"ל משרד ראש הממשלה, מיקד חלק מדבריו בהיבטים תקציביים. במציאות הכלכלית של השנים הראשונות הייתה זו סוגיה חשובה. על רקע זה בחר יריין להדגיש בדבריו את העלות הנמוכה של שעת שידור בתחנה הצבאית בהשוואה לגופים האזרחיים. חילופי הדברים בישיבה על עלות שעת שידור נבעו, בין היתר, מכך שהעיסוק במדדים כלכליים-כמותיים העניק למתדיינים נתונים אובייקטיביים שסייעו לקבלת החלטות.

החשש מפגיעה בקול ישראל. העיסוק בתקציב אפשר לשרף להציג לפני השרים את קשייו של קול ישראל ולקרוא לחיזוק כלכלי של התחנה ולא להציב מולה תחנה מתחרה. האפשרות שהתחנה הצבאית אכן תהיה תחרות ממשית לקול ישראל לא עלתה במפורש אך נרמזה בדברי חלק מהשרים שהסתייגו מהקמת גלי צה"ל. זאת ועוד, הקמת תחנת שידור נוספת, שלא רק חיילים אלא גם אזרחים יאזינו לה, עוררה חשש מפיצול ההאזנה; קרי פגיעה ביעילות הערוץ הבלעדי ששידר לאזרחי ישראל וביכולתו לתרום ליצירת חוויה משותפת כחלק מתהליך בניין האומה.

אפיון השידור: מלל או מוסיקה. השרים מיעטו לעסוק בתכני השידורים ששימשו נושא למחלוקת בצה"ל כטרם הוחלט על הקמת התחנה. בכירי צה"ל פסלו, כפי שצוין לעיל, את הכוונה להקדיש חלק משמעותי משעות השידור למוסיקה, ומשום כך פרש מתפקידו עמוס אילון, שמונה להיות מפקדה הראשון של גלי צה"ל. בהצגת הנושא לפני השרים הסביר סא"ל זאב כי תחילה יוקדשו להסברה רק 25 אחוז משעות השידור "כדי למשוך את החיילים". סקר האזנה שנערך בקרב חיילי צה"ל כחודש לאחר תחילת שידורי התחנה העלה כי הדרישה העיקרית שעלתה מפי המשיבים הייתה "יותר מוסיקה – פחות דיבורים".⁴³

over Israel's Armed Forces 'Civilianized' Radio Station", *Media History*, 19, 2 (2013), pp. 169-181; O. Soffer, "Galei Tzahal: The Early Years of Army Radio in Israel", *Journal of Radio & Audio Media*, 21, 1 (2014), pp. 96-114

Silverblatt, "Media as Social Institution", *American Behavioral Scientist*, 48, 1 (2004), pp. 35-41A

כהגדרתה של טאשה אורן, בהקדמה לספרה על היבטים שונים בוויכוח על הפעלת טלוויזיה בישראל: "מטרתו בספר זה איננה להציג היסטוריה מלאה ומקיפה של הטלוויזיה הישראלית אלא היסטוריה ישראלית מבעד לטלוויזיה", T. Oren, *Demon in The Box*, New Brunswick, NJ 2004, p. 2.

י' לימור, ח' אדוני ור' מן, *לקסיקון לתקשורת, תל-אביב 2007*, עמ' 634-635.

ד' ברוכוב, "האינון לקול ישראל: תחנת השידור לתנועת המרי העברי", *דבר*, 4.5.1949, עמ' 5.

"הממשלה על הארגונים הצבאיים", *קול העם*, 23.6.1947, עמ' 3.

זאב שרף, "בן-גוריון הציע להקים הבירה בקורנוב", *מעריב*, 23.4.1958, עמ' 19.

"קול ישראל פותח היום שידוריו מירושלים", *שם*, 2.3.1950, עמ' 4.

"רדיו" ו"שם מדור", *על המשמר*, 1.8.1948, עמ' 3.

"רדיו", *על המשמר*, 28.7.1948, עמ' 3.

סא"ל גבי, "גלי צה"ל – סיפורה של תחנת השידור הצבאית מן ההיבט הטכני", *קשר ואלקטרוניקה*, ינואר-פברואר 1976, עמ' 102 (להלן: סא"ל גבי, "גלי צה"ל).

מכתב נפתלי רו למחבר, 29.1.1988.

סא"ל גבי, "גלי צה"ל", עמ' 103.

מסמך זאב, יולי 1950, מצוטט ע"י מן וגון-גרוס, *גלי צה"ל כל הזמן*, עמ' 15.

שם, עמ' 21, 23.

"רצונך בשלום – היכון למלחמה", *דבר*, 19.2.1950, עמ' 4.

יומן בן-גוריון, 24.8.1950, ארכיון בן-גוריון (להלן: אב"ג).

שם, 20.7.1950.

"תחנת שידור לצבא", *דבר*, 5.7.1950, עמ' 1.

א' שפירא, בן-גוריון: דמותו של מנהיג, תל-אביב 2015, עמ' 159.

מכתב שרף לבן-גוריון, 7.7.1950, מצוטט אצל מן וגון-גרוס, *גלי צה"ל כל הזמן*, עמ' 17.

פרוטוקול ישיבת הממשלה, ס"ג/ש"י, 21 באוגוסט 1950, ארכיון המדינה (להלן: א"מ), עמ' 2.

שם, עמ' 3.

סולאלי שיגר במהלך ימי עבודתו הוועדה מכתב ובו מתח ביקורת על התנהגות הצבא. הוא חתם את מכתבו בדברים שנועדו כנראה לעיני ראש הממשלה, שהרבה להזהיר מפני מגמת הפיצול בישראל: "עוד טרם הונח יסוד של ממש למפעל שידור אחר, זה של המדינה כולה, וכבר צף לו יריב ורועץ [...] זאת היא קללת הפיצול הרובצת על העם הזה, שסופו התפוררות, גם כשעוטפים אותו בטלית שכולה תכלת". מכתב סולאלי, נמען לא מצוין, 13.8.1950, א"מ, חט' 44, תיק ג/49/317.

עורכי השידור היו אנשי תחנת "קול צבא ההגנה", שפעלה מ-1948 בהמשך ל"קול המגן" שהופעלה קודם לכן בידי המח"ר, מחלקת התרבות של ה"הגנה".

סיכומי אגרון זואב, 21.8.1950, הארכיון הציוני המרכזי, תיק A209/111/2.

הכוונה לנושא המרכזי בישיבת הממשלה שהוגדר בסדר היום: "המצב הכלכלי והכספי של המדינה".

שירות השידור היה בשליטה ישרה של לשכת ראש הממשלה מ-1949 עד 1965, אז הועבר לאחראיות רשות השידור.

תחנת שידור שהוקמה במשותף על ידי הסוכנות היהודית וקול ישראל ב-1950 ושידרה בגלים קצרים לקהילות יהודיות ברחבי העולם בשפות שונות. ד' ריבלין, "השידורים לגולה ייחנכו במוצאי שבת", *מעריב*, 9.3.1950, עמ' 2.

נראה שיריין התייחס לנתונים בשנתון הממשלה על מספר העולים שהגיעו

לדוגמה, חודש לפני הדיון על גלי צה"ל, בישיבת ממשלה שבה ניסה לשכנע את השרים בתועלת הרבה שתהיה לצירוף יחידה של חיל הרפואה של צה"ל לכוחות האמריקנים שנלחמו בקוריאה בחסות האו"ם, אך השרים תמכו בעמדת שר החוץ, משה שרת, שיש לשגר רק ציוד רפואי ולא כוח אדם.⁵⁰

הביורוקרטיה הממשלתית ומימוש החלטות. העובדה שהממשלה החליטה כי תחנת גל"צ תוקם לשנת ניסיון אחת, לא זכתה לביטוי בפרסומים רשמיים של צה"ל או של משרד הביטחון.⁵¹ אין גם עדות לכך שבחלוף שנה, בספטמבר 1951, נערכה בדיקה של תוצאות הניסיון שעליו החליטה הממשלה. בשנת 1953 בדקה הוועדה לייעול ולחסכון שבראשותו של השר פנחס לבון אפשרות למיזוג קול ישראל וגל"צ (וכן קול ציון לגולה, שהופעלה במשותף על ידי קול ישראל והסוכנות היהודית),⁵² כמאמץ לנצל באופן יעיל יותר את כוח האדם בתחום השידור. ההצעה לא יושמה, בין היתר בשל התנגדות צה"ל.⁵³ במהלך השנים הושגו הסכמות על שיתוף פעולה בין קול ישראל לגל"צ, אולם לא הוצא לפועל הסעיף השידורי התחנה יבוצעו, כלשון ההחלטה, בתיאום עם קול ישראל. השתלשלות זו משקפת תופעה רחבה יותר, החורגת מהתחום התקשורתי: הממשלה מקבלת החלטות המשקפות יחסי כוחות פוליטיים ברגע מסוים, אך לא נערך מעקב אחר דרך ביצוען.⁵⁴ וגופים שהוקמו באופן זמני או על-תנאי הופכים למוסדות של קבע, בלא שנעשית בדיקה באשר לדרך תפקודם או לצורך בהמשך קיומם.

היעדר מדיניות מקפת ועקיפה בתחום התקשורת. מערכת החינוך הצה"לית והמטכ"ל עסקו בתכנון לוח השידורים של גל"צ, אך הדיון בממשלה נגע רק באופן מקוטע בסוגיות שנגעו למפת התקשורת בישראל ולדרכים לניצול כלל אמצעי השידור לקידום מטרותיה של המדינה באותן שנים. הדיון וההחלטה שהתקבלה התמקדו רק בדרישת הצבא, כגיבוי של בן-גוריון, בלא שהוקדשה תשומת לב רבה להתבוננות מעמיקה וכוללת במדיניות התקשורת של ישראל. דרך קבלת ההחלטה, והעובדה שחלק מהתנאים שנקבעו בישיבה לא בוצעו, משקפת את הקביעה שנוסחה כמעט חצי מאה מאוחר יותר בידי חברי הוועדה להרחבה ולארגון מחדש של מערך השידורים לציבור (ועדת פלד). חברי ועדה זו תיארו בשנת 1997 את מפת התקשורת הישראלית כתולדה של מדיניות אקראית ושל נסיבות ולחצים אינטרסנטיים ללא ראייה ממלכתית מקיפה.⁵⁵

הערות

1 ש' הון, "נחנכה תחנת השידור גלי צה"ל", *דבר*, 25.9.1950, עמ' 8.

2 ע' אלמוג, פרידה משרוליק: שינוי ערכים בחברה הישראלית, חיפה ואור יהודה 2004, עמ' 174-192.

3 בין היתר: ר' מן וצ' גון-גרוס, *גלי צה"ל כל הזמן*, תל-אביב 1991 (להלן: מן וגון-גרוס, *גלי צה"ל כל הזמן*); הנ"ל, *גלי צה"ל מדברים מהשטח*, תל-אביב 2002; א' סופר, *גלי צה"ל*, ירושלים 2015; מ' נאור, *רדיו חזק: הסוד והקסם של גלי צה"ל*, רעננה 2014; ט' שפר-מיכלס, *גלי צה"ל כמקרה בוחן לתקופות התזה בדבר "מיליטריזם" בחברה הישראלית*, עבודת מוסמך, אוניברסיטת בראילן, 2001.

4 בין היתר: R. Mann, "Beyond The Military Sphere: The 63-year-old Debate",

- 45 יומן בן-גוריון, 25.10.1949, אב"ג.
- 46 שם, 12.10.1949.
- 47 מצוטט בספרו של תום שגב, 1949: **הישראלים הראשונים**, ירושלים 1984, עמ' 138.
- 48 יומן בן-גוריון, 21.7.1950, אב"ג.
- 49 "דוד בן-גוריון", **האנציקלופדיה העברית**, כרך מילואים לכרכים א-טז, ירושלים תשכ"ז, עמ' 674-680.
- 50 פרוטוקול ישיבת הממשלה, נח/ש"י, 2.8.1950, א"מ.
- 51 בדיווחים בעיתונות על החלטת הממשלה צוין רק התנאי של תיאום עם קול ישראל. "שירות שידורי זה"ל" דבר, 8.9.1950, עמ' 1.
- 52 דו"ח ועדת הייעול והחיסכון, 12 ביולי 1953, אב"ג, תכ"כ.
- 53 מכתב הרמטכ"ל מרדכי מקלף לפנחס לבון, 12.1.1953, ארכיון מערכת הביטחון, תיק 42-540/1955.
- 54 סוגיית המעקב אחר קבלת החלטות העסיקה את הממשלה פעמים אחדות במרוצת השנים. ב-1985, לדוגמה, הגיש פרופ' יחזקאל דרור דו"ח על ייעול עבודת הממשלה, ובו נכללו המלצות לנהלים למעקב אחר ביצוע החלטות. בעקבות הדו"ח הוקמה ועדה לבחינת יישום המלצות, בראשות חיים קוברסקי, ונקבעו כללים בתקנון הממשלה, אך בדיקת מבקר המדינה בשנת 2002 מצאה כי המעקב לקוי. ראו: דו"ח מבקר המדינה 53 ב', ירושלים 2003, עמ' 13-29.
- 55 דו"ח ועדת פלד, 15.6.1997, אתר משרד התקשורת, גדלה בתאריך 10.7.2017 מן האתר www.moc.gov.il/sip_storage/FILES/4/1054.pdf
- לישראל אותה שנה. השנתון היה פרסום רשמי שכלל נתונים על פעילות הממשלה והתפתחות המדינה. סמוך לישיבת הממשלה, בספטמבר 1950, פרסם שנתון הממשלה לשנת תשי"א. "שנתון הממשלה, תשי"א – אספקלריה נאמנה של המדינה", **מעריב**, 8.9.1950, עמ' 2.
- 34 Home Guard – משמר העורף. מונח ששימש בכריטניה במלחמת העולם השנייה לכוח צבאי להגנת העורף, שמנה בעיקר מבוגרים שלא גויסו ליחידות הצבא הרגילות. נראה שידין התכוון לכלל כוחות המילואים או "עתודות", המונח שהיה מקובל בצה"ל באותן שנים.
- 35 פרוטוקול ישיבת הממשלה ס"ז/ש"י, 7.9.1950, א"מ, סעיף ב: תחנת שידור צבאית, עמ' 14-28.
- 36 דוד בן-גוריון, ייעודי הרוח והחלוציות בישראל, **שנתון הממשלה תשי"ב**, ירושלים תשי"ב, עמ' יא.
- 37 הנ"ל, "לשירות העם", דברים בפגישה עם סופרים, 11 באוקטובר 1949, בתוך: הנ"ל, **חזון ודרך**, א, תל-אביב 1951, עמ' 282.
- 38 ולדימיר איליץ' לנין, **כתבים נבחרים**, מרחביה 1950, כרך ג, עמ' 428-429.
- 39 "נפתחה תחנת השידור הצבאית", **הצופה**, 25.9.1950, עמ' 1.
- 40 טל פלד, "אסור לוותר על הטירונות", **מערכות**, 419, יוני 2008, עמ' 15-46.
- 41 "שידור דרמטי ב'קול ישראל' על גיוס יחידות המילואים עורר תהייה כללית במדינה", **חרות**, 2.4.1959, עמ' 1.
- 42 אברהם עופר, "מה לצבא במעברות?", **אשמורת**, 21.12.1950, עמ' 3-4.
- 43 מן וגון-גרסו, **גלי צה"ל כל הזמן**, עמ' 35.
- 44 דיון במזכירות מפא"י, 8.8.1952, אב"ג, חט' פרוטוקולים.